

Hz. Peygamber'in Tebliğ Dili ve Bunun Kur'ânî Temelleri

Abdulkadir KARAKUŞ*

Öz

Allah insanları dünyada başıboş bırakmamış; onlara peygamberleri aracılığıyla dünyada nasıl ve ne şekilde yaşayacaklarına dair ilkeler göndermiştir. İnsanlar ne zaman bu ilkelerden sapsalar, Allah onlara elçileri vasıtasıyla gerçeği öğretmiş; dinini yeniden göndererek insanları hak ve hakikate tabi olmaya davet etmiştir. Allah insanlara hak ve hakikati öğrettiği gibi peygamberlerine de ilahi gerçekleri içerisinde barındıran dini, kullarına tebliğ etme metotlarını öğretmiştir.

İnsanlık tarihi boyunca tüm peygamberlerin yaptıkları, Allah'ın insanları hakka çağırmasına aracılık etmek ve insanlara rehberlik yapmaktır. Peygamberler bu görevin sorumluluğunu taşımış, insanlara Allah'ın dinini tebliğ etmiş ve görevlerini hakkıyla yerine getirmişlerdir. Bunu yaparken kullandıkları üslup ve metot ise insanlar arasındaki ilişkileri düzenleme hususunda önemli bir örnek olarak daha sonrakilere intikal etmiştir.

Hz. Peygamber'in tebliğ görevindeki başarısının sırları çeşitli ayetlerde ortaya konmuş ve bazı ayetler ile de tebliğinin başarılı olması için Allah'ın tavsiyeleri ulaştırılmıştır. Bu ilkeler Hz. Peygamber'in tebliğ görevini başarıyla tamamlamasını sağladığı gibi kendinden sonrakilerin de Hz. Peygamber'den devraldıkları tebliğ görevini başarıyla yerine getirmelerine yardımcı olacaktır. Bu makalede Hz. Peygamber'in Risâlet görevini ifa ederken kullandığı tebliğ dili, Kur'an ayetleri ve Hz. Peygamber'in uygulamaları çerçevesinde ele alınacak ve konuyla ilgili Kur'ânî ilkeler ortaya konmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Hz. Muhammed, Tebliğ dili, Hikmet, Kavli leyyin, Mevize-i hasene.

The Prophet's Tabligh Method and Its Foundations in the Qur'an

Abstract

Allah has not left people alone in the world; through prophets, He has provided them with the principles of how and in what way they should live their lives in the world. Whenever people diverged from these principles, God retaught them the truth through His prophets and resent religion to call people to follow the truth. As Allah taught people the truth, He also taught His prophets the methods of conveying the divine message (tabligh) to His servants.

Throughout the history of mankind, what all the prophets did was to convey the message of the God to people and guide them. All the prophets were charged with this duty, and they conveyed the message to people, fulfilling their mission successfully. The style and methods they employed to fulfil this duty, have also become an important example for people to regulate the relations between them.

---

* Dr. Öğr. Üyesi, Siirt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Tefsir Anabilim Dalı. konevi61@hotmail.com.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2387-2402>.

Bu makale "iThenticate" intihal tarama programında taranmış ve intihal içermediği tespit edilmiştir.

Gönderim Tarihi: 19 Eylül 2019. Kabul Tarihi: 23 Ekim 2019. Yayın Tarihi: 31 Ekim 2019. Araştırma Makalesi.

DOI Numarası: 10.31121/tader.622034.

ATIF: Karakuş, Abdulkadir. "Hz. Peygamber'in Tebliğ Dili Ve Bunun Kur'ânî Temelleri". Tefsir Araştırmaları Dergisi (TADER) 3 / 2 (Ekim 2019): 267-283.

The secrets of the Prophet Muhammad's success in the mission of tabligh were revealed in various verses of the Qur'an. Moreover, some verses revealed Allah's advice on how to better convey the message to people. As these principles, mentioned in those verses, enabled the Prophet to accomplish his duty, they can also help the followers of the Prophet in conveying the message to people successfully. This article will discuss the tabligh method of the Prophet within the context the Qur'an verses and the prophet's practices; and it will present the Qur'anic principles of tabligh.

Keywords: Qur'an, Prophet Muhammad, Tabligh method, Wisdom, Gentle speech, Good advice.

Giriş

Hz. Âdem'in peygamber olarak seçildiği (Bk. Âl-i İmrân 3/33) günden buyana Allah, melekleri aracılığıyla ve vahiy yoluyla insanlara mesajlarını ulaştırmış, bunun için peygamberler göndermiş ve kitaplar indirmiştir. Kur'an'da peygamberlerin gönderiliş gayesi, Allah'ın insanlara vahiy yoluyla gönderdiği ilahî hakikatleri tebliğ etmek olarak açıklanmış (Bk. el-A'râf 7/62) ve bu görev en büyük cihat şeklinde tanımlanmıştır (Bk. el-A'râf 7/62). Allah son peygamber olarak Hz. Muhammed'i seçmiş ve ona bu önemli görevi yüklemiştir. Bu husus Kur'an'da şöyle ifade edilir:

يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

“Ey Peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et! Eğer bunu yapmazsan O'nun verdiği elçilik görevini yapmamış olursun. Allah seni insanlar(ın kötülüklerin)den koruyacaktır. Şüphe yok ki Allah kâfirler topluluğunu isteklerine ulaştırmayacaktır.” (el-Mâide 5/67).

Hz. Peygamber de Allah'ın kendisine yüklediği bu önemli görevi diğer peygamberler gibi hakkıyla yerine getirmiş ve her fani gibi hayata veda etmiştir. Tebliğ görevi peygamberlerle sınırlı kalmamış onlardan sonra ümmetlerine tevdi edilmiştir. Zaten tebliğ sorumluluğunun peygamberlerle birlikte müminlerin âlimleri tarafından da yüklenilmesi gereken bir görev olduğu Kur'an'da vurgulanmaktadır. Herhangi bir savaş halinde Müslümanların topyekûn cepheye gitmelerinin doğru olmayacağı, her mahalleden bazı kimselerin geride kalarak hayatın idamesi için gerekli olan ilimleri öğrenmeleri, savaştan dönenleri aydınlatmaları ve onlara dinin ahkâmını tebliğ etmeleri gerektiği bildirilmiştir (Bk. et-Tevbe 9/122).

İnsanlığın mutluluk ve saadeti tebliğ görevinin uygun bir şekilde yerine getirilmesi ile yakından alakalıdır. Bu sebeple bu görevin nasıl ve ne şekilde yapılacağı da önemli bir konudur. Bu makalede bu sorulara cevap aranmaya çalışılacak ve Kur'an'ın canlı bir uygulayıcısı olması sebebiyle Hz. Peygamber'in risalet görevini icra ederken oluşturduğu tebliğ dili araştırılacak ve bu dilin Kur'ânî temelleri belirlenmeye gayret edilecektir.

1. Tebliğin Mahiyeti

Tebliğ kelimesi sözlükte, en zirve noktaya erişmek isteği, bir yere varmak, bir şeye kavuşmak veya bir zaman diliminin sonuna ulaşmak anlamlarına gelmektedir.¹ Kelimenin terim anlamı ise, “Allah tarafından vahiy yoluyla gönderilen hükümlerin hiçbirinin, peygamberler tarafından gizlenmeden ve her hangi bir katkı yapılmadan Allah’tan geldiği şekliyle insanlara bildirilmesi”² anlamına gelmektedir. Kur’an’da tebliğ kavramını ifade etmek üzere “*Da’vet* (Bk. Âl-i İmrân 3/20; el-Mâide 5/92; er-Ra’d 13/40; en-Nahl 16/125; eş-Şûrâ 42/48; el-Ahkâf 46/31), *inşâr* (Bk. el-Bakara 2/6; en-Nisâ 4/165; el-Mâide 5/19; el-En’âm 6/19, 51, 92; el-İsrâ 17/60; el-Enbiyâ 21/45; Fâtır 35/18; Yâsîn 36/10), *tezâkür* (Bk. el-En’âm 6/69; Hûd, 11/114; Tâhâ, 20/3; ez-Zâriyât 51/55), *emr-i bi’l-ma’rûf nehy-i ani’l-münker* (Bk. Âl-i İmrân 3/110, 114; el-A’râf 7/157; et-Tevbe 9/71, 112; el-Hac 22/41; Lokmân 31/17), *va’z* (Bk. en-Nisâ 4/34, 63; eş-Şuarâ 26/136), *nasihat* (Bk. el-A’râf 7/62, 68, 79, 93; et-Tevbe 9/91)” gibi kelimeler kullanılmıştır.

Tebliğ aynı zamanda peygamberlere özgü ve onlarda mutlaka bulunması gereken özel bir sıfattır. Bundan dolayı tüm peygamberler Allah’tan vahiy yoluyla aldıkları ilkeleri muhataplarına eksiksiz olarak ve kendilerinden de hiçbir şey katmadan tebliğ etmişlerdir.³ Bunu yaparken de kimseye herhangi bir zorlamada bulunmamışlar, tebliğ ettikleri ilahî ilkeler çerçevesinde örnek bir hayat yaşayarak insanların gönüllerine hitap etmişlerdir. Zira bir şeye inanmak ve güvenmek kimsenin zorlaması ile gerçekleşebilecek bir olgu değildir. Bu yüzden iman, baskı ve zorlamayla tahakkuk etmez. Kur’an’da bu husus; “Dinde zorlama yoktur” (el-Bakara 2/256) ayeti ile açık bir şekilde ifade edilmiştir. Zor kullanarak insanların belki bir takım şeylere itaat etmeleri sağlanabilir, ancak onlara tebliğ edilen hakikatlerin zor kullanarak sevdirmesi mümkün değildir. Severek inanmanın ve güvenmenin olmadığı yerde iman değil nifak oluşur. Nitekim peygamberler de kimseye baskı yapmamış, onları inanmaya zorlamamış, tebliğlerine karşı çıkan insanlara karşı da görevlerinin sadece uyarmak ve vahyin prensiplerini bildirmek olduğunu, “Bizim görevimiz sadece açık bir şekilde tebliğ etmektir” (Yâsîn 36/17) diyerek ilan etmişlerdir (Konuyla ilgili diğer ayetler için bk. Âl-i İmrân, 3/20; el-Mâide, 5/92, 99; er-Ra’d, 13/40; en-Nahl, 16/35, 82; en-Nûr, 24/54; el-Ankebût, 29/18; eş-Şuarâ, 42/48; et-Tegâbûn, 64/12).

¹ Bk. Ebû Abdurrahman el-Halil b. Ahmed el-Ferâhîdî, “Blğ”, *Kitâbü’l-ayn*, thk. Abdülhamîd Hendâvî (Beyrut: Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, 1424/2003), 1: 161; Râgıp el-İsfahânî, “Blğ”, *el-Müfredât fî garîbi’l-Kur’an*, thk. Safvân Adnân ed-Dâvûdî (Dımeşk: Dâru’l-Kalem 1412), 144; Mecdüddîn Ebû’s-Seâdât el-Mübârek b. Muhammed b. Abdülkerîm eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü’l-Esir, “Blğ”, *en-Nihâye fî garîbi’l-hadîs ve’l-eser*, thk. Tâhîr Ahmed ez-Zâvî – Mahmûd Muhammed et-Tenâhî (Beyrut: el-Mektebetü’l-İlmiyye, 1399/1979), 1: 152; Ebû’l-Fadl Cemâlüddîn İbn Manzûr, “Blğ”, *Lisânü’l-Arab*, 3. Baskı (Beyrut: Dâru Sâdır, 1414), 8: 419; Muhammed b. Muhammed b. Abdürezzâk el-Hüseynî ez-Zebîdî, “Emn”, *Tâcü’l-arûs min cevâbiri’l-kâmûs*, thk. Heyet (b.y.: Dâru’l-hidâye, ts.), 22: 444-445.

² Muhammed Ali es-Sâbûnî, *en-Nübüvve ve’l-enbiyâ*, 3. Baskı (Dımeşk: Mektebetü’l-Gazâlî, 1405/1985), 45.

³ Sâbûnî, *en-Nübüvve ve’l-enbiyâ*, 46.

Bu veriler ışığında tebliğin bir süreç içerisinde gerçekleşebilecek bir olgu olduğunu söylemek mümkündür. Zira en yükseğe çıkmak veya bir yerlere ulaşmak için bir noktadan başlamak ve belli mesafelerden geçmek gerekir. Bunun için de belli bir zaman dilimine ihtiyaç duyulur. Bu yüzden tebliğ faaliyeti bir defada gerçekleşip bitecek bir olgu değil, hayat boyu devam etmesi gereken bir süreçtir. “Sizden, hayra çağıran, iyiliği emredip kötülüğü engelleyen bir topluluk bulunsun” (Âl-i İmrân 3/104) ayeti, tebliğ görevinin devamlılık arz ettiğini ve tüm zamanlara yayarak bir süreç içerisinde yapılması gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır. Tebliğ faaliyeti tüm peygamberler tarafından kimseden bir karşılık beklemezsizin gerçekleştirilmiş ve peygamberlerin tamamı hayatlarının sonuna kadar bu görevlerini yerine getirmeye devam etmişlerdir (Konuyla ilgili ayetler için bk. Yûnus 10/72; Hûd 11/29, 51; Yûsuf 12/104; el-Furkân 25/57; eş-Şuarâ 26/109, 127, 145, 164, 180; es-Sebe' 34/47; Yâsîn 37/21; Sâd 38/87).

Peygamberler tebliğ görevini ifa ederken pek çok sıkıntılarla ve olumsuzluklarla karşı karşıya kalmışlar ama hiçbir zaman şartlardan yakılarak, şikâyet ederek davalarından vazgeçmemiş, görevlerini ihmal etmemişlerdir. Bu yüzden bu görevi yapmak durumunda olan Müslümanlar için şartlar ne, muhataplar kim olursa olsun beraber yaşadığı her ferde İslâm'ı tebliğ etme sorumluluğu ve zorunluluğu vardır. Bu hususta en güzel örnek her konuda olduğu gibi yine Hz. Muhammed olmuştur. O daha peygamberlik görevini aldığı günlerde, “Önce yakın akrabalarını uyar” (eş-Şuarâ, 26/214) ayeti nazil olunca ilk tebliğ vazifesini kendi yakınlarına yapmak üzere akrabalarını toplamış ve Safâ tepesine çıkarak: “Sizlere şu tepenin arkasında düşmanlar var desem bana inanır mısınız?” diye sorduğunda hepsi birden: “Sana inanırız, çünkü sen şimdiye kadar hiç yalan söylemedin” demişlerdir. Bunun üzerine o da: “Eğer Allah'ın davetine icabet etmezseniz sizleri bekleyin çok acıklı bir azabı haber veriyorum. O gün geldiğinde eğer iman etmezseniz ben sizi kurtaramam.” demişti. Onun bu sözlerine karşı amcası Ebû Leheb hakaretler ederek “Elin kurusun” diye beddua etmiş ve çok geçmeden Tebbet suresi nazil olarak bedduasına karşılık verilmişti.⁴

Hz. Peygamber tüm peygamberler gibi tebliğ görevi esnasında pek çok sıkıntılarla karşılaşmış ancak insanlara sabırla, şefkat ve merhametle yaklaşarak görevini sürdürmüş, yılmamış ve asla pes etmemiştir. Onun bu tavrı sayesinde ki insanlar gruplar halinde İslâm'a girerek vahiyle tanışmış ve buluşmuş (Bk. en-Nasr 110/1-3), Hz. Peygamber de görevini hakkıyla tamamlayarak tebliğ sorumluluğunu ümmetine devretmiştir.

---

⁴ Bk. Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Camiu'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir (b.y.: Müessesetü'r-risâle, 1420/2000), 19: 407-408; Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'ân*, thk. el-İmâm Ebî Muhammed b. Âşûr (Beyrut: Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, 1422/2002), 7: 183; Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Ömer b. Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-aş'ım*, thk. Sâmi b. Muhammed Selâme, 2. Baskı (b.y.: Dâru Tayyibe, 1420/1999), 6: 166.

2. Tebliğin Dili

Tebliğde muhataplarla çok özel bir iletişime ihtiyaç duyulur ki bunun “Tebliğ dili” olarak ifade edilmesi mümkündür. Tebliğin dili tabirinden kastedilen, bir yönüyle tebliğin metodudur. Ancak tebliğ dili, tebliğ metodundan çok daha kapsamlı ve şümullüdür. Zira tebliğ dili, metotla beraber, içerik, muhatapların durumu, yer ve zaman yanında daha pek çok hususu da içerisinde barındırır. Hz. Peygamber tebliğ görevini bu esaslar çerçevesinde yapmış, ümmetine de: “İnsanlara akıl seviyelerine ve anlama kapasitelerine göre hitap edin.”⁵ şeklinde tavsiyelerde bulunmuştur. Eğer bu tavsiyeye uyulmazsa meydana gelecek olumsuzluklara da: “Bir topluluğa akıllarının ermeyeceği şeyler söylerseniz, söyledikleriniz onların bazıları için fitne vesilesi olur.”⁶ sözleriyle dikkat çekmiştir. Dolayısıyla tebliğde muhatapların özelliklerinin ve ihtiyaçlarının bilinmesi önemli bir ilkedir. Yoksa tebliğden beklenen sonuçların aksine olacak bir takım durumların ortaya çıkması kaçınılmaz hale gelir.

Kur'an'ın muhtelif ayetlerinde Allah, peygamberine tebliğ dilini öğretmek üzere tavsiyelerde bulunmuştur. Bunlardan bir tanesi:

خُذِ الْعَفْوَ وَأْمُرْ بِالْعُرْفِ وَأَعْرِضْ عَنِ الْجَاهِلِينَ

“Ey Peygamber! Sen insanlar için kolaylık ve hoşgörü yolunu seç, iyi olanı emret, cahillere aldırma!” (el-A'râf 7/199) ayetidir. Bu ayetteki “*Afi*” “*الْعَفْوُ*” kelimesine çeşitli anlamlar verilmiştir. Bunları iki grupta toplamak mümkündür. Birincisi, insanlarla olan münasebetlerde kolaylık göstermek, başkalarına zarar verecek tutum ve davranışlardan kaçınmak anlamıdır. Hz. Peygamber'in: “Kolaylaştırın, zorlaştırmayın; müjdeleyin nefret ettirmeyin.” hadisi⁷ de ayetteki bu anlamı ortaya koymaktadır.⁸ İkincisi ise, malın ihtiyaçtan arta kalanını ihtiyaç sahiplerine vermek anlamıdır.⁹ Nitekim bu kelime, Bakara suresi 219. ayette bu anlamda kullanılmıştır. Her iki durumda da ayetteki “*Afi*” sözcüğü birbirine yakın anlamları ifade etmektedir. Dolayısıyla bu kelimedeki birilerinin kusurunu bağışlamak ve birilerine yardım ederek fedakârlıkta bulunmak anlamları mevcuttur. Ayetteki “*Afi*” sözcüğünün mali konularda cimrilik yapmamak, insanlarla ilişkilerde güzel ahlâkla davranıp

⁵ Ebû Dâvûd, “Edeb”, 23; Zeynüddin Muhammed b. Tâcû'l-Ârifin b. Ali b. Zeynelâbidin el-Münâvî, *Feyzû'l-kadîr şerhu'l-câmiu's-sağîr* (Mısır: el-Mektebetü't-ticâriyeti'l-kübrâ, 1356), 3: 377; Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed el-Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve müzâllü'l-ilbâs*, thk. Abdülhamîd b. Ahmed b. Yûsuf (b.y.: Mektebetü'l-asriyye 1420/2000), 1: 222.

⁶ Müslim, “Mukaddime”, 5; Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ*, 1: 223.

⁷ Buhârî, “İlim”, 11, “Edeb”, 80; Müslim, “Cihâd ve's-siyer”, 8.

⁸ Bk. Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Amr b. Ahmed ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an bakâiki gavâmi'izî't-tenzîl*, 3. Baskı (Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 1407), 2: 189.

⁹ Taberî, *Camiu'l-beyân*, 13: 328.

kabalık ve geçimsizlikten uzak durmak, ayrıca işleri kolaylaştırmak, hak dine yumuşaklıkla ve güzellikle davet etmek anlamlarına geldiği ifade edilmiştir.¹⁰

Ayetteki “Urf” “الرُف” kelimesinin de, bilme ve tanıma anlamına gelen “*irfân*” ve “*ma'rûf*” kavramlarından geldiği göz önünde bulundurularak “İyilik olarak bilinen ve tanınan”,¹¹ “Yapılması gerekli olan ve varlığı yokluğundan daha hayırlı olduğu bilinen şey”¹² anlamlarına geldiği bildirilmiştir.

Ayette yaptıklarına aldırılmaması gerektiği bildirilen “*câbil*” kelimesi ise, hiç bir şey bilmeyen bir kimseyi değil; haksızlık ve zulüm yapan, küstahlık ve inatçılık gibi ahlâkî zaafı olan kişileri ifade eden bir kelimedir. Cahillere aldırılmamak, onlara üzerinde oldukları yolun yanlış olduğunu bildirmeyip yanlış inançlarına ses çıkarmamak değil; insanları hakikate, iyilik ve doğruluğa çağırırken bir takım ahlâksızların kaba ve çirkin davranışları karşısında yılmadan, ancak affetmeyi de ihmal etmeden, kolaylaştırıcı, sabırlı ve hoşgörülü olarak yola devam etmektir.

Allah'ın peygamberine tebliğ dilini öğretmek üzere beyan buyurduğu ayetlerden bir diğeri ise şudur:

وَلَا تَسْتَوِي الْحَسَنَةُ وَلَا السَّيِّئَةُ ادْفَعْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ فَإِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَأَنَّهُ وَلِيٌّ حَمِيمٌ

“İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel olan davranışla sav; o zaman bir de göreceksin ki seninle aranızda düşmanlık bulunan kimse kesinlikle sıcak bir dost oluvermiş!” (Fussilet 41/34). Bu ayetin tefsiriyle ilgili olarak birinin yaptığı kötülüğü affetmenin “İyilik” anlamına geldiği; ama bundan daha iyisinin ise yapılan kötülüğe iyilikle karşılık vermek olduğu; bunun sonucunda da tüm düşmanların samimi birer dost haline geleceği bildirilmiştir.¹³ Ayetteki “Sen (kötülüğü) en güzel olan davranışla sav” bölümü de, “Onların beysizce ve cahilce yaptıkları yanlışlıklar karşısında sakin öfke ile onlara eziyet ederek ve onları korkutarak mukabelede bulunma. Eğer onların yaptığını yapmayarak iyilikle mukabelede bulunursan düşmanların yaptıklarından utanacaklar ve yaptıkları kötülükleri terk edeceklerdir.” şeklinde tefsir edilmiştir.¹⁴

Tüm bunlardan tebliğcilerin kendilerine göre ilkeleri olması gerektiği, insanlığın hayrını isteyen geniş gönüllülüklerini, yanlış mukabelede bulunanlara da göstermeleri gerektiği ve muhatapların seviyesini iyi tespit etmelerinin bir zorunluluk olduğu ortaya çıkar. Zira muhatapların seviyesini tespit edip ona göre davranmak ve konuşmak önemli bir Kur'an üslubudur. Çünkü Allah Kur'an'da,

¹⁰ Fahrüddin er-Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb - Tefsîru'l-kebîr*, 3. Baskı (Beyrut: Dâru İhyâ'it-türâsî'l-Arabî, 1420), 15: 434.

¹¹ Râgıp el-İsfahânî, “Arf”, *el-Müfredât*, 561.

¹² Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 15: 434.

¹³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 4: 200.

¹⁴ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 27: 565.

yarattığı kullarının anlayacakları şekilde konuşmuştur (Bk. Yûsuf 12/2; Fussilet 41/44). İşte bu önemli iletişim ilkesi Hz. Peygamber'in tüm tebliğ hayatı boyunca uymaya özen gösterdiği bir husus olmuştur. Bu ilkeler sayesinde de tebliğ görevini layıkıyla yapmış ve Allah'ın kendisine verdiği görevi hakkıyla yerine getirmiştir. Kur'an Hz. Peygamber'in başarılı olmasına çok önemli katkılar sağlayan tebliğ dilinden şöyle bahseder:

فَمَا رَحِمَهُ مِنَ اللَّهِ لَئِنَّهُمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًّا غَلِيظًا أَلْقَيْتَ أَبْصَارَهُمْ وَشَاوَرَهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ

عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ

“Allah'ın sana verdiği merhamet sayesinde sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer sert ve kırıcı davransaydın, onlar senin etrafından dağılıp giderlerdi. Artık sen onları affet. Onlar için Allah'tan bağışlama dile. İş konusunda onlara danışmaya devam et. Bir işi yapmaya karar verince artık Allah'a dayanıp güven. Şüphesiz Allah kendisine dayanıp güvenenleri sever.” (Âl-i İmrân 3/159).

Ayette bahsi geçen yumuşak davranma, sert ve kırıcı olmama tüm insanlar gibi Hz. Peygamber'in fitratında da var olan bir özelliktir.¹⁵ Hz. Peygamber fitratında mevcut olan bu özelliğini geliştirerek ahlâk haline getirmiş ve Allah'ın, rahmetinin bir sonucu olarak kendisine doğuştan verdiği bu özelliklerle, çevresindeki ashabına çok merhametli davranmıştır. Aynı zamanda Uhud savaşında, verdiği talimatlara uymayarak ganimet elde etmek için yerlerini terk eden ve böylece Müslümanların yetmiş şehit vermesine ve büyük bir yenilgi ile karşı karşıya gelmesine sebep olan arkadaşlarını affetmiştir.¹⁶ İşte Hz. Peygamber'in ayette övülen huyu bu merhameti ve affediciliğidir. Onun bu şekilde ince ve naif davranmasının bir sonucu olarak pek çok kimse İslâm'ı benimsemiş ve Müslüman olmuştur.¹⁷ Çünkü affetmek en önemli eğitim araçlarından bir tanesidir. Yerine göre affetmek ceza vermektен çok daha etkili olmaktadır. Belki bu hususu öğretmek üzere Allah Âl-i İmrân suresi 152. ayette, müminlerin Uhud savaşında yaptığı hataları affettiğini bildirmiş ve Hz. Peygamber'in affetmesini de övmüştür. Nitekim Allah Hz. Peygamber'in huyunu ve ahlâkını; “Hiç şüphe yok ki sen yüce bir ahlâk üzeresin” (el-Kalem 68/4) diyerek de methetmiş ve onu insanlığa şöyle tanıtmıştır:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ

“Andolsun, size içinizden öyle bir elçi gelmiştir ki, sizin sıkıntıya uğramanız ona ağır gelir, size çok düşkündür ve o müminlere karşı şefkat ve merhamet doludur.” (et-Tevbe 9/128).

¹⁵ Muhammed et-Tâhir b. Âşûr, *et-Tabrîr ve't-tenvîr* (Tunus: ed-Dâru't-Tûnusiyye li'n-neşr, 1984), 4: 145.

¹⁶ Râzî, *Meşâîhu'l-gayb*, 9: 405.

¹⁷ İbn Âşûr, *et-Tabrîr ve't-tenvîr*, 4: 145.

Hz. Peygamber yaşadığı toplumun içerisinde seçilmiş bir insandır. Allah onu insanlar içerisinde seçmiş, elçisi kılarak şereflendirmiş ve kendisine ait olan “çok şefkatli” anlamına gelen “*rahîf*” ve “çok merhametli” anlamına gelen “*rahîm*” gibi iki sıfatı onun için kullanmıştır.¹⁸ Bunun yanında elçisini Kur'an'da; “Biz seni tüm insanlığa sevgi, şefkat ve merhamet kaynağı olarak gönderdik.” (el-Enbiyâ 21/107) buyurarak övmüş ve böylece onun kendi katındaki değerini kullarına anlatmak istemiştir.¹⁹ Onun tüm bu özelliklerine rağmen hâlâ davetine cevap vermeyip yüz çevirenler için de üzülmemesi ve Allah'a güvenip dayanması gerektiği: “Eğer yüz çevirirlerse de ki: Bana Allah yeter. O'ndan başka hiçbir ilah yoktur. Ben ancak O'na tevekkül ettim. O, yüce Arşın sahibidir.” (et-Tevbe 9/129) ayetinde ifade edilmiştir.

Sabır ve tevekkül tebliğ dilinin iki önemli ilkesidir, aynı zamanda Hz. Peygamber gibi diğer bütün peygamberlerin de birer vasfıdır. Nitekim Allah Hz. Musa ve kardeşi Harun'a sabır ve tevekkül temelli olarak bir tebliğ dili tavsiye etmiştir. Bu tavsiyesini de Hz. Peygamber'e ve ümmetine bir örnek olmak üzere Kur'an'da anlatmıştır. Bu hususu gündeme getirdiği ayetlerde, “Ben sizin en yüce Rabbinizim!” (en-Nâziât 79/24) ve “Ey ileri gelenler! Sizin için kendimden başka ilah tanımıyorum.” (el-Kasas 28/38) diyen ve böylece yeryüzünde Allah'a rakip olduğunu iddia edecek kadar azgınlaşan Firavun'a tebliğe gitmek üzere görevlendirdiği iki peygamberine:

أَذْهَبَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ إِنَّهُ طَغَىٰ ۖ فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَّيِّنًا لَّعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ أَوْ يَخْشَىٰ

“İkiniz birlikte Firavuna gidin, çünkü o sınırı çok aştı. Fakat ona yumuşak sözle tatlı dille hitap edin. Belki aklını başına toplar veya içine bir korku düşer.” (Tâhâ 20/43-44) ayetlerinde haber verdiği gibi yumuşak bir lisan kullanma tavsiyesinde bulunmuştur. Bu ayetten Allah'ın tüm peygamberlerine tavsiye ettiği tebliğ dilinin tatlı dile ve güler yüze dayalı olduğu sonucu çıkarılabilir. Aynı zamanda tebliğde, muhatapların yaptığı hatalar sebebiyle bir düşman gibi görülmeden, kırıp incitmeden uyarılmaları gerektiği de anlaşılabilir.

Hz. Peygamber tavaf eden insanlarla ilgili olarak Kâbe'ye hitaben şöyle demiştir. “(Ey Kâbe!) Sen ne güzelsin kokun ne güzel! Sen ne büyüksün kutsiyetin ne büyük! Fakat Allah'a yemin ederim ki insanın Allah katındaki saygınlığı seninkinden daha yüksektir. Onun malı da canı da hürmete layıktır; bir mümin hakkında biz ancak hüsnü zan besleriz.”²⁰

¹⁸ Bk. Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 16: 178.

¹⁹ Hayreddin Karaman v.dğr., *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* (Ankara: DİB Yayınları, 2007), 3: 78.

²⁰ Bk. İbn Mâce, “Fiten”, 2.

Bu hadiste ortaya konan tavır daha sonra gelen ümmeti tarafından da devamlı dillendirilmiştir. Bunlardan bir tanesi de Celâleddîn-i Rûmî²¹ (ö. 672/1273) tarafından söylenen ve “gönül evini yıkmanın Kâbe'yi yıkmaktan daha büyük bir günah” olduğu vurgulanan şu beyitlerdir:

*“Kâbe bünyâd-ı Halil-i âzerest
Dil nazargâh-ı celil-i ekberest”
“Kâbe Âzer oğlu İbrahim'in yaptığı bir binadır
Gönül ise yüce Allah'ın nazargâhıdır.”²²*

Hâsılı tebliğin şefkat ve merhamet temelli, tatlı söze ve güler yüze dayalı bir dili vardır. Bu dil Hz. Peygamber tarafından hayatı boyunca tüm muhataplarına karşı kullanılmıştır. Ondan da bir sünnet olarak ümmeti olan Müslümanlara intikal etmiştir. İslâm'a davette en çok kaybedilen noktanın tebliğ dilini iyi bilmemek veya iyi uygulayamamak olduğu düşüncesinden yola çıkılırsa, bu dilin iyi öğrenilmesi ve uygulanmasının önemi de kendiliğinden ortaya çıkmış olur.

Tebliğ dilinin, gerek tebliğ faaliyetini yapanlar gerekse faaliyetin bizzat kendisi için bir takım temel unsurları mevcuttur. Bunlar olmadan bir tebliğin başarılı olması mümkün değildir.

3. Tebliğ Dilinin Temel Unsurları

Buradaki temel unsurlardan kastedilen hem tebliğ görevini yapan kişilerin ihtiyaç duyduğu bazı donanımlar hem de tebliğ faaliyetinin yapılacağı yer ve zamanın iyi tespit edilmesi, planlı ve programlı bir şekilde yapılmasıdır. Dolayısıyla bir tebliğ faaliyetinin başarıya ulaşması için, onda bulunması gerekli olan bu temel unsurların varlığı büyük önem arz etmektedir. Zira tebliğe konu olan mesaj, ne kadar doğru ve faydalı olursa olsun eğer etkileyici bir iletişim tekniği ile sunulmamışsa bu mesajın istenen etkiyi doğuramayacağı yapılan araştırmalarla da ortaya konulmuştur.²³

Bir tebliğ dilini oluşturan temel dinamikler Hz. Peygamber'in hayatında ve onu peygamberliğe hazırlayan Kur'an'ın öğretilerinde mevcuttur. Bu konuyu en güzel şekilde ortaya koyan ayetlerden bir tanesinde şöyle buyrulur:

أَدْعُ إِلَى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحُكْمِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادُهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ أَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ أَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ

“Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütlerle davet et; onlarla en güzel yöntemle mücadele et. Kuşkusuz senin rabbin, yolundan sapanların kim olduğunu en iyi bilendir; O, doğru yolda bulunanları da çok iyi bilir.” (en-Nahl 16/125). Ayette muhatabın kim olduğunun belirtilmeyerek davetin

²¹ Mesnevi adlı eserin sahibi, Mevleviyye tarikatının kurucusu, mutasavvıf, âlim ve şairdir. Fazla bilgi için bk. Reşat Öngören, “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 29: 441-448.

²² Tahirü'l-Mevlevî, *Şerh-i Mesnevi* (İstanbul: Selam Yayınları, 1976), 7: 700.

²³ Osman Güner, “İslami iletişimde Metodik Esaslar: Sünnetin ve Sosyal Psikolojinin Verileri Işığında”, *Diyanet İlmî Dergi* 38/4 (Ekim – Kasım – Aralık 2002): 106.

kime yapılacağıının mutlak bırakılması, yani mesajın genel bir hitap ile sunulması, bu ayetin, davet ve tartışma konusundaki temel donanımları ortaya koyduğunu ifade eder. Ayetin belirttiğine göre bir tebliğde hikmet, güzel öğüt ve güzel bir biçimde mücadele olmak üzere üç temel unsur vardır ve bunlar bir tebliğin başarıya ulaşması için zorunlu olan unsurlardır.

3.1. Hikmet

Tebliğ dilinin ihtiyaç duyduğu en önemli temel unsurlardan bir tanesi hikmettir. Kesin bilgi ve inanç ifade eden ve tüm bilgi derecelerinin en yükseği olan deliller²⁴ şeklinde tarif edilen hikmet kelimesi lügatte, “hüküm vermek, alkoymak, engellemek, hayvanı gemlemek” gibi anlamlara gelen “Hüküm” “حکم” mastarından türemiş bir isimdir.²⁵ Arap dilindeki “الكلمة من الحكمة” sözünde geçen ve aynı zamanda hüküm anlamına da gelen hikmet kelimesi, kişiyi iyiliklere sevk eden, çirkin olan şeylerden de uzaklaştıran sözlerdir.²⁶ Ayrıca hikmete, “hüküm sahibi bir âlim olmak”,²⁷ “işleri usulüne uygun olarak sağlam bir şekilde yapmak”,²⁸ ve “manaları idrak etmek”²⁹ gibi anlamlar verilmiştir.

Hikmetin Allah'a nispet edilmesi ile insana nispet edilmesi durumlarında farklı anlamları ortaya çıkmaktadır. Mesela “*hakîm*” kelimesinin Allah için kullanılması öncelikli olarak hükmün sahibinin bizzat Allah olmasını ifade eder. İnsan için kullanılması durumunda ise hikmetin “aşırılıktan uzak olma, dengeli olarak orta yol üzere bir tutum içerisinde bulunma ve adalet niteliği taşıma”³⁰ anlamlarını barındırdığını görmek mümkündür. Yine aynı şekilde hikmet Allah için kullanıldığında “eşyayı tanımak böylece onu en sağlam ve kusursuz biçimde yaratmak”, insan için kullanıldığında “varlığı bilip hayırlı ameller yapmak” anlamına gelmektedir.³¹ Dolayısıyla hikmeti tek bir tarif ile ortaya koymak mümkün değildir. Zira hikmet çokanlamlı bir kelimedir.

Nahl suresi 125. ayette söz konusu edilen hikmetin ne anlama geldiğini ortaya çıkarmak için Kur'an'a baktığımızda şöyle bir ayetle karşılaşırız:

كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بِهِنَ النَّاسُ فِيمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ...

²⁴ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 20: 287.

²⁵ Ebû Bekir Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd, “Hkm”, *Cemberetü'l-liğa*, thk. Remzî Münîr B'albekî (Beyrut: Dâru'l-İlim li'l-melâyîn, 1987), 1: 564; Râgıp el-İsfahânî, “Hkm”, *el-Müfredât*, 248-249.

²⁶ İbn Düreyd, “Hkm”, *Cemberetü'l-liğa*, 1: 564.

²⁷ Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd el-Cevherî, “Hkm”, *Tâcü'l-liğa ve şabahu'l-Arabîyye*, thk. Muhammed Muhammed Tâmir (Kahire: Dâru'l-hadîs, 1430/2009), 270.

²⁸ Cevherî, “Hkm”, *Tâcü'l-liğa*, 270; İbn Manzûr, “Hkm”, *Lisânu'l-Arab*, 12: 143.

²⁹ Ebû İbrâhîm İshâk b. İbrâhîm b. el-Hüseyn el-Fârâbî, *Mu'cemü'dîvânî'l-edeb*, thk. Ahmed Muhtâr Ömer (Kahire: Müessesetü dâri's-şâ'b li's-sahâfe, 1424/2003), 1: 200.

³⁰ İbn Manzûr, “Hkm”, *Lisânu'l-Arab*, 12: 142-143.

³¹ Râgıp el-İsfahânî, “Hkm”, *el-Müfredât*, 249.

“İnsanlar bir tek ümmetti. Sonra Allah, müjdeciler ve uyarıcılar olarak peygamberleri gönderdi; onlar aracılığı ile anlaşmazlığa düştükleri konularda insanlar arasında hüküm vermek için gerçeği içeren kitabı indirdi...” (el-Bakara 2/213). Bu ayette Allah kitabı insanlar arasında hüküm verilmesi / hikmet için gönderdiğini bildirmektedir. Dolayısıyla hikmet, Allah'ın kitabına göre verilen hükümdür. Nitekim müfessirlerin konuyla ilgili yaptıkları yorumlara baktığımızda Nahl suresindeki hikmete, “vahiy yoluyla Hz. Peygamber'e gönderilen Kur'an” anlamı³² verildiğine şahit olunmaktadır. Bu durumda hikmetle davet etmenin, Kur'an'ın hükümleri çerçevesinde bir davet olduğu açıktır.

Yine Bakara suresinde hikmetten şöyle bahsedilmiştir:

يُؤْتِي الْحِكْمَةَ مَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ

“O, hikmeti dilediğine verir ve kime hikmet verilirse o kimse birçok hayra nail olmuş demektir. Bunu ise ancak aklıselim olanlar düşünüp ibret alırlar.” (el-Bakara 2/269). Bu ayette hikmetin büyük bir hayır olduğu vurgulanmış ve ayetteki hikmet müfessirlerce “İlim ve amelin birbiriyle uyumu”,³³ “söz ve davranışta isabet etmek”,³⁴ “Kur'an'ın öğütleri”,³⁵ “Kur'an ve onu anlama kabiliyeti”,³⁶ “Kur'an ve içindeki ilgi çekici sırlar”³⁷ ve “nübüvvet”³⁸ şeklinde açıklanmıştır. Bütün bu anlamlarda ortak nokta, Kur'an ve Kur'an bilgisidir. Kur'an insanların uyması ve amel etmesi için indirildiğine göre ayetteki hikmetin, Kuran bilgisi ve o bilgiye göre yaşamak olduğu anlaşılabilir. Zira bir kişinin hikmet ehli olması, Allah'ın kendisinden razı olduğu bir kul olmasıyla alakalıdır. Allah'ın razı olmadığı bir bilginin kişiye faydasından söz edilemez. Dolayısıyla hikmet ehli olmak için, hem ilim hem de amel olmak zorundadır.

Hâsılı tebliğcinin ihtiyaç duyduğu temel dinamiklerinden biri olan hikmet, Kur'an'ı bilmek ve onun söylediklerini yaşayarak tebliğde bulunmak şeklinde anlaşılmalıdır. Kur'an'da bu hususa vurgu yapan pek çok ayet vardır ve bunlardan bir tanesi: “Namaz kılmayı aile fertlerine emret. Sen de namaz kılmaya sabırla devam et...” (Tâhâ 20/132) şeklindedir ve bu ayette çok açık bir şekilde

³² Bk. Taberî, *Camîu'l-beyân*, 17: 321; Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Tefsîru'l-Mâtürîdî – Te'vîlâtü eblî's-sünne*, thk. Mecdî Bâsellûm (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426/2005), 6: 594; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 2: 644.

³³ Zemahşerî, *el-Keşşâf*, 1: 316; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 7: 58.

³⁴ Taberî, *Camîu'l-beyân*, 5: 576; Mâtürîdî, *Te'vîlâtü eblî's-sünne*, 2: 261; Ebû Abdillâh Şemsüddin el-Kurtubî, *el-Câmiu li abkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed el-Berdûnî – İbrahim Etfîş, 3. Baskı (Kahire: Dâru'l-kütübî'l-Mısriyye, 1384/1964), 3: 330.

³⁵ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 7: 58.

³⁶ Taberî, *Camîu'l-beyân*, 5: 576; Mâtürîdî, *Te'vîlâtü eblî's-sünne*, 2: 261; Sa'lebî, *el-Kesf ve'l-beyân*, 2: 271; Kurtubî, *el-Câmiu li abkâmi'l-Kur'ân*, 3: 330; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*, 1: 700.

³⁷ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 7: 58.

³⁸ Mâtürîdî, *Te'vîlâtü eblî's-sünne*, 2: 261; Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 7: 58; Kurtubî, *el-Câmiu li abkâmi'l-Kur'ân*, 3: 330.

vurgulandığı gibi namaz kılmaya davet etmek için önce davetçinin namaza sabır ve sebat göstermesi istenmektedir.

Hikmetle ilgili önceki açıklamalar ve konumuz olan Nahl suresi 125. ayetindeki hikmetin müfessirler tarafından “gerçeği açıklayan, şüpheyi gideren delil, sahih ve muhkem söz”³⁹ şeklinde açıklanması da göz önüne alındığında tebliğin sağlam bilgi, ikna edici delil, örnek yaşantı ve güzel bir üslupla yapılması gerektiği ortaya çıkar. Hâsılı bir tebliğcinin davet ettiği konu hakkında doğru bilgi sahibi olması, insanların itiraz edemeyeceği güçlü delillerle ortaya çıkmasının yanında tavır ve davranışlarıyla da örnek olması gereklidir. Çünkü uygulanabilirliği bir örnek şahsiyet üzerinde görülmeyen, tavır ve davranışlara yansımamış kuru bir anlatım kimseye tesir etmeyecektir. Tebliğe konu olan hususların gerçek hayatta bir anlamının ve karşılığının olduğu bizzat davetçinin davranışlarında görülmelidir.

3.2. Güzel Öğüt

Tebliğ dilinin ihtiyaç duyduğu temel unsurlardan bir diğeri de ikna etmeye yönelik delillere dayanan “*mev'izâ-i hasene*,” yani “güzel öğüt”tür. Daha önce de ifade edildiği gibi hikmet, eşyanın tabiatına uygun olarak hükme bağlanmış katî ve ikna edici delildir, ilim ve akla birlikte hitap eder. Güzel öğüt ise daha çok gönül dünyasına, duygulara seslenir; bir takım teşbihler ve özendirici örnekler içerir. İlki doğrudan aklı, ikincisi ise doğrudan olmasa da duygular yoluyla yine aklı hedef alır. Zira akla hitap etmeyen bir davetin başarıya ulaşması mümkün değildir.

“*Mev'izâ-i hasene*” daha çok ilimle uğraşmayan, her şeye itiraz ederek kavgacı bir tutum da ortaya koymayan fitratları bozulmamış selim yaratılışları üzere hayat yaşayan insanları hedef alır. Bunlar hikmet tabir edilen delillere dayalı söylemleri anlayabilme kapasitesine sahip olmayan kimselerdir ve bunlarla ancak güzel öğüt yoluyla konuşmak icap eder.⁴⁰ Bu tür insanları Allah yoluna, güzel, tatlı ve ilgi çekici bir üslup ile davet etmek gerekir. Çünkü tatlı dil gönülleri etkiler, insanları yumuşatır, yoldan çıkanları yola getirir. Sakin ve yumuşak bir üslupla, tatlılıkla duygulara hitap etmeli; asla zorlamaya ve nefreti mucip olacak ısrarlara başvurulmamalıdır. Bilmeyerek veya iyi niyet eseri olarak yapılan hatalar yüze vurulmamalı, ortaya dökülmemelidir. Öğüt verirken yumuşak davranmak ve tatlılıkla hareket etmek çoğu kere katı kalpleri hidayete getirir ve nefret besleyen gönülleri

³⁹ Bk. Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 20: 287; Nâsıruddin Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed el-Beyzâvî, *Envâru't-tenzîl ve esrârü't-te'vîl*, thk. Muhammed Abdurrahmân el-Mer'âşlî (Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsî'l-Arabi, 1418), 3: 245; Ebû'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd Hâfızüddin en-Nesefî, *Tefsîru'n-Nesefî (Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl)*, thk. Yûsuf Ali Bedîvî (Beyrut: Dâru'l-kalem et-tayyib, 1419/1998), 2: 241; Alâüddin Ali b. Muhammed b. İbrâhim b. Ömer el-Hâzin, *Lübâbü't-te'vîl fî meâni't-tenzîl*, thk. Muhammed Ali Şâhîn (Beyrut: Dâru'l-kütübî'l-ilmîyye, 1415), 3: 107.

⁴⁰ Râzî, *Mefâtîhu'l-gayb*, 20: 287.

ferahlattır.⁴¹ Bunun yanında tebliğcinin sevilen, sayılan ve sözü dinlenen bir kişi olması da çok önemlidir. Bunu sağlamanın en kolay yollarından bir tanesi üslubun güzel olmasıdır. Tebliğ diline sevgiyi yerleştiren bireylerin sözleri ve nasihatleri tesirli olur, kalpten kalbe yol bularak muhataplarını etkisi altına alır. Bu yüzden sevilen ve sayılan bir büyüğün nasihati, sevgi ve samimiyetle yapıldığı için çoğu zaman hayatın akışını değiştirir. Sevgiyle ve samimiyetle yapılmayan tebliğin etki gücü çok zayıftır.⁴²

Kur'an'ın ortaya koyduğu tebliğ dili sadece “şüpheyi gideren delil, sahih ve muhkem söz” üzerine kurgulanıp buradan sonuca gitmeye dayalı bir şey değildir. Çünkü Kur'an'ın hidayet vadettiği muhatapları aynı seviyede yetiştirmiş, tek bir kültür havzasının insanları değildir. Buna rağmen Kur'an her tabakadan insanın anlayabileceği bir dil, her gönle hitabeden bir zarafeti hiçbir zaman ihmal etmemiştir. Bu sebeple Kur'an her zaman zorlamayı reddederek, insanları kendi istekleri ve tercihleriyle değişime gönüllü kılmayı hedeflemiştir (İlgili ayetler için bk. el-Bakara 2/256; Yûnus 10/108; el-Kehf 18/29; Yûnus 10/108; ez-Zümer 39/41; eş-Şûrâ 42/48; el-Gâşiye 88/21-26). Zira zorla ve baskıyla sunulan hidayet, hiçbir zaman imana dönüşmeyecek sadece münafıkların çoğalmasını sağlayacaktır. Bu yüzden ki Kur'an güzel öğüdü öncelemiş, tartışmaya imkân vererek ve ikna ederek gönülleri hidayete açmayı ilke edinmiştir.

3.3. Güzel Bir Biçimde Mücadele

Ayette hikmet ve güzel öğütle davet tavsiye edilirken muhatabın kim olduğu belirtilmemiş ve umumi bir hitap tarzı benimsenmiştir. Bu durum davetin kapsamına müminler de dâhil olmak üzere tüm insanların girdiği anlamı taşımaktadır. Zaten Kur'an tüm insanlığa hitap etmekte ve herkesi muhatap kabul etmektedir. Bundan dolayı tebliğin muhatapları tekdüze, söyleneni saygıyla dinleyen ve hemen kabul eden kişiler değildir. Bunların içerisinde karşı çıkanlar, itiraz edenler, karşı tez ileri sürenler, gürültü koparanlar hatta sadece kendi fikirlerini önemseyerek başkalarının görüşlerine tahammülü olmayanlar dahi bulunacaktır. İşte ayetin ifade ettiği tebliğ dilinin üçüncü dinamiği bu tür insanlara nasıl davranılacağını ortaya koymaktadır. Bu yüzden ayette söz konusu edilen üçüncü ilke davet yaparken karşılaşılan problemlere çözüm üretmek üzere beyan edilmiştir. Kur'an'da Ehl-i kitaptan olup bu tür tavırlar ortaya koyanlarla ilgili olarak şöyle buyrulmuştur: “İçlerinden zulme sapanlar dışında Ehl-i kitapla mücadelenizi en güzel şekilde yapın ve deyin ki: Bize indirilene de size indirilene de inandık. Bizim ilahımız da sizin ilahınız da birdir. Biz O'na teslim olmuş Müslümanlarız.” (el-Ankebût 29/46). Bu ayette “zulme sapanlar hariç” kaydı düşülerek, mücadelenin en güzel

⁴¹ Mehmet Soysaldı, “Kur'an'da Tebliğ Yöntemleri İle İlgili Kavramların Analizi”, *Diyanet İlmî Dergi* 39/3 (Temmuz – Ağustos – Eylül 2003): 55.

⁴² Abdullah Özbek, *Bir Eğitimi Olarak Hz. Muhammed*, 3. Baskı (İstanbul: Esra Yayıncılık, 1994), 226.

bir şekilde yapılması gerektiği bildirilmiştir. Bunun yanında Hristiyan ve Yahudilerden Ehl-i kitap diye bahsedilerek onların Kur'an'a inanmaya çok daha layık oldukları ve onlara değer verildiği ihsas ettiriliyor, böylece gönülleri kazanılarak gönülleri İslâm'a yakınlaştırılıyor ve tebliğ dilinin güzel bir örneği sunuluyordu.⁴³

Mücadele kelimesi sözlükte "aşırı ölçüde tartışma, bir işi sağlam yapma, mücadele eden iki kişiden birinin diğerini fikren mağlup etmesi, güreşmek ve bir insanın sert bir zemine düşürülmesi" gibi manalara gelen "cedel" kökünden, "sürtüşme ve üstün gelme bağlamında çaba sarf etmek" anlamını ifade eden "cidâl" kelimesinden türemiştir.⁴⁴

Genel olarak "cedel" in / tartışmanın iki ekseni vardır. Bunlardan ilkinde ileri sürülen deliller, akliselim herkesin kabul edeceği bir takım önermeler içeriyor olabilir yahut da bu delilleri ileri süren kişi, ortaya koyduğu delillerin kabul edilebilir bir içeriğinin olduğu şeklinde bir düşünceye sahip olabilir. Bu durumda yapılan tartışma hakikatin ortaya çıkmasını temine yönelik bir niyetle yapılması şartıyla güzel bir tartışmadır. İkincisinde ise ortaya konan deliller baştan fasit ve batıl önermelerden meydana gelmiştir. Bunları ileri sürenler de hafif meşrep, gürültü ve laf kalabalığı ile haklılığını ispata yönelik tavır almış, tek gayesi muhatabına fikirlerini dayatarak kabul ettirmek isteyen kimselerdir. Bu ortamda yapılacak olan bir tartışmanın herhangi bir faydası olmayacağı sebebiyle fazilet ehli kimselerin böyle bir tartışmanın tarafı olması doğru değildir. Ayetteki "Onlarla en güzel bir yöntemle mücadele et" buyruğu, birinci gruptaki tartışmalar için geçerlidir. Bu tür bir tartışma ortamında Kur'an'ın müminlere hikmet, güzel öğüt ve en güzel biçimde mücadele olmak üzere üç önemli tavsiyesi vardır.⁴⁵

Tartışmanın tarifinden anlaşılacağı ve hayat boyu elde edilen tecrübelerden de öğrenilebileceği gibi peşin fikirlilerle, karşıdakini dinlemek yerine kendinin doğru olduğunu dayatan kimselerle yapılan münakaşa ve tartışmalardan olumlu neticeler almak oldukça zor bir iştir, hatta imkânsızdır. Zira herkesin kendi fikrinin doğruluğunu ispata ve muhatabını alt etmeye çalıştığı bir tartışmadan olumlu sonuçlar beklemek mümkün değildir. Bu tür bir tartışma ortamında kendini bulan bir mümine Nahl suresi 125. ayetin her hangi bir tavsiyesi yoktur. Çünkü muhatapları gerçeğin açığa çıkması durumunda zalimane bir tutumla ona teslim olmaya değil, kendisini alt etmeye şartlanmışlardır. Böyle bir durumda bir müminin Ankebût suresi 46. ayetin beyanı mucibince tartışmaya girmesi doğru bir davranış olmayacaktır. Zira "Kırk âlimi bir delille ikna ettim. Bir cahili kırk delille ikna

---

⁴³ Ahmet Önkal, "Asr-ı Saâdette İslâm'a Davet Metodu", *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdette İslâm*, ed. Vecdi Akyüz (İstanbul: Beyan Yayınları, 1995), 2: 101.

⁴⁴ Râgıp el-İsfahânî, "Cd", *el-Müjfredât*, 189-190.

⁴⁵ Râzî, *Meşâtîhu'l-gayb*, 20: 287.

edemedim.” şeklindeki meşhur sözde de ifade edildiği gibi sonuç alınamayacağı belli olan bir tartışmaya girmek akıllı bir insanın yapacağı bir iş olmamalıdır.

Sonuç

Allah tüm peygamberlerine olduğu gibi son peygamberi Hz. Muhammed'e de gönderdiği dini insanlara tebliğ etme görevi vermiş ve “eğer tebliğ görevi yerine getirilmezse peygamberlik görevinin de başarılı sayılmayacağını bildirmiştir. Diğer tüm peygamberler gibi Hz. Muhammed de tebliğ görevini en güzel şekilde yerine getirmiştir. Hz. Peygamber görevini ifa ederken kullandığı metot, tebliğin muhtevası, içeriği, yapılacağı yer ve zaman gibi hususlar onun tebliğ dilini oluşturmuştur.

Hz. Peygamber'in gerçekleştirdiği tebliğin dili en yakın akrabalarından başlayarak, muhatabı olduğu tüm insanları sevgi ve şefkatle kucaklamak suretiyle, herkesi Allah'ın yarattığı bir varlık olarak görüp yaratanın hatırına yaratılmışlara muhabbeti önceleyen bir dil olmuştur. Onun tebliğ dili affetmek, insanı merkeze alarak onlara iyi muamelede bulunmak, insanî zaafardan kaynaklı olarak yapılan yanlışlıklara, cahilane tutumlara müsamaha ile yaklaşmak, zorlaştırmayıp kolaylaştırmak, nefret ettirmeyip müjdelemek üzerine bina edilmiştir. Kendisine kötü davrananlara dahi iyilikle mukabelede bulunup, iyiliğin açamayacağı kapı olmadığını ümmetine öğretmek, düşmanlıkları bitirip dostlukları artırmak üzerine kurgulanmıştır. Onun tebliğ dilinde, verdiği emri dinlemeyip, kendi kafalarına göre hareket ederek pek çok şehit verilmesiyle sonuçlanacak yanlışlık yapanlara karşı dahi anlayışla yaklaşma, kimseye kaba ve çirkin davranmama, katı kalpli olmama gibi insani erdemler vardır.

Hz. Peygamber'in tebliğ dilinin dayandığı önemli bir takım temel dinamikler mevcuttur. Bunlardan birisi olan hikmet ona, Allah'ın kendisine gönderdiği kitabın ilkelerine göre yaşamayı, muhataplarıyla kitabın hükümlerine göre ilişkiler geliştirmeyi tavsiye etmiş, bunun sonucunda da insanları yaratıp onları en iyi şekilde tanıyan Allah'ın tavsiyelerine göre hareket tarzı geliştirmeyi öğretmiştir. Bu hikmetin bir sonucu olarak Allah'ın öğrettiği güzel öğütlerle insanların karşısına çıkmıştır. Bilgisizliklerinden dolayı kendi inandıklarını en doğru bilgi ve inanç zannedenlere bıkmadan usanmadan akli delillerle hitap etmeyi tebliğ dilinin temel dinamiği yapmıştır. Vefatından sonra bu dil ümmetine miras kalmıştır. Bu dilin temel unsurları tüm ayrıntılarıyla Müslümanların elinde bulunan Kur'an'da ve Hz. Peygamber'in müminlere örnek olarak gösterilen hayatında mevcuttur. Bu günün tebliğ dilinin bu temeller üzerine oturmaya her zamankinden daha çok ihtiyacı vardır.

Kaynakça

- Aclûnî, Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Muhammed. *Keşfü'l-hafâ ve müzâilü'l-ilbâs*. Thk. Abdülhamîd b. Ahmed b. Yûsuf. b.y.: Mektebetü'l-asriyye 1420/2000.
- Beyzâvî, Nâsıruddîn Ebû Saîd Abdullah b. Ömer b. Muhammed. *Envâru't-tenzîl ve esrâru't-te'vîl*. Thk. Muhammed Abdurrahmân el-Mer'aşlî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1418.
- Buhârî, Muhammed b. İsmâil. *Sabîbu'l-Buhârî*. Thk. Muhammed Züheyr b. Nâsır en-Nâsır. 9 Cilt. b.y.: Dâru tavki'n-necât, 1422.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd. *Tâcü'l-lüga ve sıhabu'l-Arabiyye*. Thk. Muhammed Muhammed Tâmir. Kahire: Dâru'l-hadîs, 1430/2009.
- Güner, Osman. "İslami iletişimde Metodik Esaslar: Sünnetin ve Sosyal Psikolojinin Verileri Işığında". *Diyanet İlmî Dergi* 38/4 (Ekim – Kasım – Aralık 2002): 101-128.
- Hâzin, Alâüddin Ali b. Muhammed b. İbrâhim b. Ömer. *Lübâbü't-te'vîl fî meâni't-tenzîl*. Thk. Muhammed Ali Şâhîn. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, 1415.
- İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir. *et-Tabrîr ve't-tenvîr*. 30 Cilt. Tunus: ed-Dâru't-Tûnusiyye li'n-neşr, 1984.
- İbn Düreyd, Ebû Bekir Muhammed b. el-Hasen. *Cemberetü'l-lüga*. Thk. Remzî Münîr B'albekî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-İlim li'l-melâyîn, 1987.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmâil b. Ömer. *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm*. Thk. Sâmi b. Muhammed Selâme. 2. Baskı. 8 Cilt. b.y.: Dâru Tayyibe, 1420/1999.
- İbn Mâce. Sünen. Thk. Şuayb el-Arnaût v.dğr. 5 Cilt. b.y.: Dâru'r-risâleti'l-âlemiyye, 1430/2009.
- İbn Manzûr, Ebü'l-Fadl Cemâlüddin. *Lisânü'l-Arab*. 3. Baskı. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Sâdır, 1414.
- İbnü'l-Esir, Mecdüddîn Ebü's-Seâdât el-Mübârek b. Muhammed b. Abdilkerîm eş-Şeybânî el-Cezerî. *en-Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser*. Thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî - Mahmud Muhammed et-Tenâhî. 5 Cilt. Beyrût: el-Mektebü'l-İlmiyye, 1399/1979.
- Ebû Dâvûd, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*. Thk. Şuayb el-Arnaût – Muhammed Kâmil Karabellî. 7 Cilt. b.y.: Dâru'r-risâleti'l-âlemiyye, 1430/2009.
- Fârâbî, Ebû İbrâhim İshâk b. İbrâhim b. el-Hüseyn. *Mu 'cemü dîvânî'l-edeb*. Thk. Ahmed Muhtâr Ömer. 4 Cilt. Kahire: Müessesetü dâri's-şâ'b li's-sahâfe, 1424/2003.
- Ferâhîdî, Ebû Abdirrahman el-Halîl b. Ahmed. *Kitâbü'l-ayn*. Thk. Abdülhamîd Hendâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-ilmiyye, 1424/2003.
- Karaman. Hayreddin, – Çağrı, Mustafa. – Dönmez, İ. Kâfi. – Gümüş, Sadrettin. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*. Ankara: DİB Yayınları, 2007.

- Kurtubî, Ebû Abdillâh Şemsüddin. *el-Câmiu li abkâmi'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed el-Berdûnî – İbrahim Etfîş. 3. Baskı. 20 Cilt. Kahire: Dâru'l-kütübî'l-Misriyye, 1384/1964.
- Mâtürîdî, Ebû Mansûr. *Tefsîru'l-Mâtürîdî – Te'vîlâtü ehlî's-sünne*. Thk. Mecdî Bâsellûm. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1426/2005.
- Münâvî, Zeynüddin Muhammed b. Tâcü'l-Ârifîn b. Ali b. Zeynelâbidîn. *Feyzû'l-kadîr şerhu'l-câmiu's-sağîr*. 6 Cilt. Mısır: el-Mektebetü't-ticâriyetü'l-kübrâ, 1356.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *Sahîb*. Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, ts.
- Nesefî, Ebü'l-Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmûd Hâfızüddin. *Tefsîru'n-Nesefî (Medârikü't-tenzîl ve hakâiku't-te'vîl)*. Thk. Yûsuf Ali Bedîvî. 3 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kalem et-tayyib, 1419/1998.
- Öngören, Reşat. “Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 29: 441-448. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Önkâl, Ahmet. “Asr- Saâdette İslâm'a Davet Metodu”. *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saâdette İslâm*. Ed. Vecdî Akyüz. 2: 68-141. İstanbul: Beyan Yayınları, 1995.
- Özbek, Abdullah. *Bir Eğitimi Olarak Hz. Muhammed*. 3. Baskı. İstanbul: Esra Yayıncılık, 1994.
- Râgıb el-İsfahânî, Ebü'l-Kâsım. *el-Müfredât fî garîbi'l-Kur'ân*. Thk. Safvân Adnân ed-Dâvûdî. Dımeşk: Dâru'l-kalem, 1412.
- Râzî, Fahrüddin. *Mefâtihu'l-gayb - Tefsîru'l-kebîr*. 3. Baskı. 32 Cilt. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1420.
- Sâbûnî, Muhammed Ali. *en-Nübüvve ve'l-enbiyâ*. 3. Baskı. Dımeşk: Mektebetü'l-Gazâlî, 1405/1985.
- Sa'lebî, Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim. *el-Keşf ve'l-beyân an tefsîri'l-Kur'ân*. Thk. el-İmâm Ebî Muhammed b. Âşûr. 10 Cilt. Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, 1422/2002.
- Soysaldı, Mehmet. “Kur'an'da Tebliğ Yöntemleri İle İlgili Kavramların Analizi”. *Diyanet İlmi Dergi* 39/3 (Temmuz – Ağustos – Eylül 2003): 43-64.
- Taberî, Muhammed b. Cerîr. *Camiu'l-beyân fî te'vîli'l-Kur'ân*. Thk. Ahmed Muhammed Şâkir. 24 Cilt. b.y.: Müessesetü'r-risâle, 1420/2000.
- Tahirü'l-Mevlevî. *Şerh-i Mesnevî*. İstanbul: Selam Yayınları, 1976.
- Zebîdî, Muhammed b. Muhammed b. Abdürezzâk el-Hüseynî. *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l-kâmûs*. Thk. Heyet. 40 Cilt. b.y.: Dâru'l-hidâye, ts.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Amr b. Ahmed. *el-Keşşâf an hakâiki gavâmizi't-tenzîl*. 3. Baskı. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, 1407.